

**ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИЙ ОБЛІК ПІДПРИЄМСТВА
ТОРГІВЛІ: ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ**

Коцєруба Н.В., к.е.н.

*Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

Статтю присвячено актуальним питанням організації та методології внутрішньогосподарського обліку у системі управління підприємством роздрібної торгівлі. Сформульовано зміст концепцій інтеграції та стратегічного спрямування внутрішньогосподарського обліку. Визначено основні етапи побудови внутрішньогосподарського обліку підприємства відповідно до концептуальних положень гармонізації облікових систем. Особливу увагу приділено питанням класифікації та поглиблення деталізації облікових даних з метою запровадження на цій основі сучасних методів економічного аналізу і спрямування аналітичних даних в інформаційне середовище контролю і планування діяльності підприємства роздрібної торгівлі в умовах кризових загроз, притаманних ринковій економіці. Основна вимога до формування інформаційної бази внутрішньогосподарського обліку: ґрунтуючись на даних фінансових звітів, внутрішньогосподарський облік залучає дані поточного та первинного бухгалтерського (фінансового) обліку нарівні з власною, притаманною тільки йому інформацією, деталізованою відповідно до потреб антикризового управління за створеними на базі структурних та функціональних підрозділів підприємства центрами відповідальності.

The article is devoted to topical issues of methodology and internal accounting control system in a retailer . Formulated content of the concepts of integration and strategic direction of internal accounting. The main stages of construction of internal accounting company in accordance with the provisions of conceptual harmonization of accounting systems . Particular attention is paid to the classification and deepening detailed accounting data in order to establish on this basis of modern methods of economic analysis and guidance to the data in the information environment monitoring and planning of retailers in crisis threats inherent in a market economy. The main requirement for the formation of internal accounting information base : based on data from the financial statements , internal accounting data involves the current and primary accounting (financial) accounting par with their own , unique to him the information detailed in accordance with the needs of crisis management established on the basis of structural and functional units company responsibility centers .

Постановка проблеми. Важливим завданням побудови інформаційної системи управління є забезпечення своєчасного отримання повної та неупередженої облікової інформації, заснованої на дотриманні організаційно-методологічних засад обліку. Зважаючи на це, організація і методологія внутрішньогосподарського обліку має відповідати інформаційним вимогам антикризового управління, які є безумовними пріоритетами для визначення основних завдань внутрішньогосподарського обліку, а саме: створення банку оперативної інформації для оцінки операційного і фінансового важелів, фінансової стійкості та платоспроможності, діагностики ймовірного банкрутства; визначення критичного обсягу реалізації та межі і коефіцієнта безпеки основної діяльності; створення інформаційного забезпечення стратегічного розвитку.

У статті сформульовано зміст концепцій інтеграції та стратегічного спрямування внутрішньогосподарського обліку в системі управління, визна-

чено основні етапи його побудови відповідно до концептуальних положень гармонізації облікових систем. У методичному забезпеченні особливу увагу приділено питанням класифікації та поглиблення деталізації облікових даних з метою запровадження на цій основі сучасних методів економічного аналізу і спрямування аналітичних даних в інформаційне середовище контролю і планування діяльності підприємства роздрібної торгівлі в умовах кризових загроз, притаманних ринковій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях таких фахівців, як Василенко В.О. [1], Скібіцький О.М. [2], Добровольський Е., Карабанов Б., Боровков П., Глухов Е., Бреслав Е. [3] розкриваються теоретичні та методологічні аспекти управлінського (внутрішньогосподарського) обліку з точки зору здатності останнього забезпечити інформаційні потреби як окремих служб контрольно-аналітичного спрямування, так і потреби стратегічного управління підприємством в умовах кризи. Корецький М.Х., Дацій Н.В., Пельтек Л.В. [4], Партін Г.О., Загородній А.Г. [5], Нападовська Л.В., Бакурова О.А., Горностаєва В.М., Мазіна О.І., Мошковська О.А. [6] всебічно досліджують загальні питання організації та методології обліку. Разом з тим, поза увагою лишається концептуальна основа внутрішньогосподарського обліку, яка ґрунтується на гармонізації облікових систем.

Постановка завдання. Розробка та обґрунтування напрямів удосконалення організації і методології внутрішньогосподарського обліку відповідно до інформаційних вимог управління підприємством роздрібної торгівлі в умовах ринкової економіки, якій притаманні як фінансові, так і операційні ризики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринкової економіки призвів до зміни ролі обліку в системі управління підприємством, став тим поштовхом до прискореної динаміки інформаційної структури господарського обліку. Контрольна функція обліку втрачає свої позиції, поступаючись місцем інформаційній, аналітичній, прогностичній функціям. Розмежування бухгалтерського (фінансового) та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку стало лише першим кроком на цьому шляху. Попит на інформацію внутрішньогосподарського обліку з боку адміністрації і власників спонукав їх до самостійного встановлення кола облікових показників і визначення методики їх обчислення. Бурхливе зростання попиту на облікову інформацію у сучасному суспільстві значною мірою викликане кризовими загрозами і має лише два обмеження – аперцепцію і вартість інформаційних послуг. Системи обліку за своєю складністю повинні відповідати аперцепції користувачів облікової інформації. Розрив між складністю облікової системи і рівнем аперцепції користувачів призводить до зниження ефективності обліку, оскільки ускладнює сприйняття облікової інформації. Необхідність обмеження обсягу інформаційних послуг їх вартістю означає, що затрати на ведення обліку не повинні перевищувати практичного ефекту, який буде отримано внаслідок цього.

Формування системи внутрішньогосподарського обліку підприємства роздрібної торгівлі в умовах антикризового управління ґрунтується на визначенні змісту облікового процесу, який характеризується метою, завданнями, предметом та функціями обліку в системі управління підприємством.

Мета і завдання внутрішньогосподарського обліку мають відповідати стратегічним цілям та оперативними задачами підприємства на відповідному етапі його розвитку.

Мету внутрішньогосподарського обліку в системі антикризового управління підприємством можна визначити як створення необхідної бази облікових даних для забезпечення ефективної господарської діяльності підприємства в умовах протистояння впливу кризових чинників.

Необхідність протистояння кризовим ситуаціям обумовлює спрямування завдань внутрішньогосподарського обліку на створення інформаційної бази, достатньої для прийняття своєчасних і ефективних управлінських рішень щодо попередження і подолання кризових загроз. Виходячи з цього, на наш погляд, пріоритетного значення в системі антикризового управління набувають наступні завдання внутрішньогосподарського обліку: створення банку оперативної інформації для оцінки операційного і фінансового важелів, фінансової стійкості та платоспроможності, діагностики ймовірного банкрутства; визначення критичного обсягу реалізації та межі і коефіцієнта безпеки основної діяльності; інформаційне забезпечення стратегічного розвитку.

Виходячи зі сказаного, предметом внутрішньогосподарського обліку в системі антикризового управління доцільно вважати наступні процеси:

- формування і використання ресурсного потенціалу підприємства;
- визначення економічних результатів діяльності підприємства;
- утворення поточних і капітальних затрат;
- руху активів і капіталу та викликані цим рухом зміни фінансового стану підприємства;
- оперативного і поточного планування.

Ступінь і якість вирішення завдань внутрішньогосподарського обліку безпосередньо залежить від функцій, які він виконує в системі управління підприємством. Як відомо, до основних функцій внутрішньогосподарського обліку належать інформаційна, комунікаційна, контрольна, аналітична та прогнозна функції.

В основі організаційно-методичного забезпечення внутрішньогосподарського обліку лежить методологічне визначення методу як загального шляху досягнення поставленої мети, що поєднує понятійний апарат, науковий інструментарій та наукові принципи дослідження господарських процесів і є науково обґрунтованою системою теоретико-пізнавальних категорій, базових концептуальних положень, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, які забезпечують прийняття управлінських рішень і базуються на діалектичному методі пізнання.

Категорії розкривають зміст понятійного апарату методу внутрішньогосподарського обліку і представляють собою найбільш загальні, фундаментальні поняття, що відображують суттєві якості досліджуваного об'єкту. Понятійний апарат внутрішньогосподарського контролю складається із загальнонаукових і специфічних категорій. До загальнонаукових категорій належать основоположні поняття, що утворились як результат узагальнення історично-

го розвитку пізнання і практики, а саме: час, простір, закономірність, причина, наслідок тощо. Специфічні категорії застосовуються переважно в прикладних науках, до яких належить і внутрішньогосподарський облік. До складу специфічних категорій внутрішньогосподарського обліку включають поняття капіталу, активів, доходів, витрат, прибутку, собівартості, затрат, надходжень і витрачання коштів тощо. У системі антикризового управління важливого значення набувають такі категорійні поняття, як рентабельність, фінансова стійкість, кредитоспроможність, ризики, банкрутство.

Концептуально метод внутрішньогосподарського обліку ґрунтується на наступних положеннях:

- визнання закономірностей розвитку та трансформації методології обліку [6];
- визнання правомірності застосування різних методологічних засад і систем оцінки об'єктів обліку залежно від потреб користувачів [6];
- визнання принципу методологічного плюралізму - правомірності застосування методологічних прийомів різних наук для повного забезпечення потреб користувачів інформації;
- визнання можливості створення альтернативних моделей інформаційного забезпечення системи управління підприємством [6];
- необхідності застосування системи показників для відображення різних видів інформації, яка характеризує стан і динаміку параметрів об'єкту обліку.

Базові концептуальні положення внутрішньогосподарського обліку формуються відповідно до концепцій управління і визначають логіку облікового процесу, виходячи з мети і завдань управління досліджуваним об'єктом.

На нашу думку, основними концепціями внутрішньогосподарського обліку в системі антикризового управління є концепції інтеграції та стратегічного спрямування.

Концепція інтеграції полягає у необхідності органічного включення внутрішньогосподарського обліку як самостійної структурної компоненти у загальнооблікову систему і створення на цій основі сучасного інформаційного простору, який має достатні інформаційні ресурси, щоб забезпечити суб'єкт господарювання від кризових загроз ринкової економіки. Елементами даної концепції можуть бути система "стандарт-кост" та облік за центрами відповідальності, інформаційний продукт яких може використовуватися як внутрішньогосподарським обліком, так і внутрішньогосподарським контролем для оцінки відхилень від заздалегідь встановлених нормативів (критеріїв оцінки), допущених окремими структурними підрозділами та узагальненими на рівні підприємства.

Концепція стратегічного спрямування передбачає дослідження перспективи розвитку підприємства за альтернативними напрямками залежно від внутрішніх і зовнішніх чинників. Основними складовими даної концепції є система "директ-костинг", АВС-метод, фінансовий та стратегічний аналіз, методи прогнозування.

Процедурна сторона методології та методики внутрішньогосподарсько-

го обліку ґрунтується на дотриманні основоположних принципів організації облікового процесу, зміст яких розкривають закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [7] та положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [8]. Фахівці з питань методології внутрішньогосподарського обліку до основоположних принципів додають наступні: методологічного плюралізму, системності, комплексності, орієнтації на досягнення стратегічних цілей підприємства, результативності, об’єктивності, динамічності, точності, оперативності, відповідальності за прийняті рішення, ефективності (економічності). В умовах ринкового середовища кожен з названих принципів набуває змістовного спрямування на вирішення пріоритетного завдання антикризового управління, яке полягає в інформаційному забезпеченні протистояння впливу кризових чинників.

Принцип методологічного плюралізму спрямовує внутрішньогосподарський облік на використання будь-яких методичних прийомів та систем оцінок, незалежно від того, до якої галузі науки вони належать. В умовах існування кризових загроз особливого значення набуває залучення методів стратегічного аналізу та прогнозування змін об’єктів обліку внаслідок впливу факторів кризи.

Принцип системності реалізується у внутрішньогосподарському обліку у двох напрямках. По-перше, принцип системності можна розглядати як такий, що випливає з системної організації внутрішньогосподарського обліку. Внутрішньогосподарський облік здійснює відповідні функції і є відкритою системою другого рівня по відношенню до системи господарського обліку, яка зі свого боку належить до системи антикризового управління підприємством - системи першого (вищого) рівня. Забезпеченню системності внутрішньогосподарського обліку сприяє електронна обробка економічної інформації на основі застосування сучасних інформаційних технологій. По-друге, принцип системності внутрішньогосподарського обліку вимагає від обліковця дослідження діяльності підприємства як єдиної відкритої економічної системи, що складається із взаємопов’язаних центрів відповідальності, структурних та функціональних підрозділів підприємства (підсистем) і, водночас, є елементом (підсистемою) більш складної системи вищого рівня (підприємства, галузі, регіону тощо). Принципу системності у цьому розумінні відповідає така побудова внутрішньогосподарського обліку, яка забезпечить дослідження і кількісну оцінку взаємозв’язків між елементами, що формують відповідні рівні економічної системи, яка є об’єктом антикризового управління.

Принцип комплексності внутрішньогосподарського обліку вимагає дослідження об’єкта у єдності всіх його елементів. Комплексність не виключає оцінки окремих параметрів об’єкта управління. Навпаки, здійснюючи внутрішньогосподарський облік, необхідно зважати на те, що об’єкт управління є складною економічною системою, яка перебуває під впливом ринкового середовища і має бути досліджена за всіма рівнями та складовими, залежність яких від кризових чинників може суттєво відрізнятись.

Принцип орієнтації на досягнення стратегічних цілей означає, що досліджуючи всі можливі варіанти розвитку підприємства, внутрішньогосподарський облік має надавати пріоритетного значення саме тим варіантам, що спрямовані на реалізацію стратегії підприємства, перш за все, антикризової стратегії.

Принцип результативності спрямований на оцінку результатів прийнятих рішень з точки зору їх впливу на формування основних параметрів об'єктів антикризового управління, а саме: доходів, затрат, прибутку, руху грошових коштів та обумовлених рухом коштів змін структури активів і капіталу.

Вимоги щодо об'єктивності внутрішньогосподарського обліку стосуються, перш за все, первинної інформації, яка характеризує параметри об'єкту дослідження на певний момент або за певний період. Первинна інформація може вважатися об'єктивною тільки за умови забезпечення її повноти, репрезентативності та достовірності. Аналітична обробка первинної інформації також має ґрунтуватися на дотриманні принципу об'єктивності. Вибір окремих аналітичних показників, оцінка зв'язків між ними, визначення чинників та обґрунтування доцільності дослідження їх впливу на результативні показники, застосування тих чи інших методичних прийомів обробки економічної інформації повинні мати об'єктивний характер, обумовлений змістом досліджуваних процесів.

Принцип динамічності внутрішньогосподарського обліку вимагає дослідження обраного об'єкту з урахуванням впливу факторів, які належать до загальнонаукових категорій – часу, простору, закономірності. Реалізація цього принципу дозволяє визначити і оцінити напрями та перспективи розвитку підприємства в цілому, а також його окремих функціональних і структурних підрозділів. Визначення закономірностей розвитку об'єктів антикризового управління є необхідною умовою запобігання банкрутству підприємства внаслідок зниження показників рентабельності та фінансової стійкості.

Забезпечення точності внутрішньогосподарського обліку ґрунтується на об'єктивній перевірці первинної інформації, правильності розрахунків та обґрунтованості зроблених висновків. Цей загальний обліковий принцип у системі внутрішньогосподарського обліку поширюється на систематизацію даних з метою уникнення дублювання окремих облікових характеристик у розрахунках та недопущення викривлення їх результатів.

Принцип оперативності внутрішньогосподарського обліку спрямовує його на формування необхідної інформації у момент здійснення, безпосередньо перед здійсненням або зразу після здійснення господарської операції з метою забезпечення інформаційних потреб оперативного управління. Реалізація цього принципу створює умови для оперативного виправлення помилок і недоліків, які виникають у процесі господарювання. Оперативний облік об'єктів, небажана зміна яких може бути причиною загострення кризових загроз (зменшення доходів, зростання затрат, невідповідність надходжень коштів їх витрачання тощо), є важливим запобіжником зниження рентабельності та фінансової стійкості підприємства.

Принцип відповідальності за прийняті рішення передбачає персоналі-

зацію прийнятих рішень і відповідальність за їх наслідки. В умовах антикризового управління цей принцип внутрішньогосподарського обліку реалізується на основі організації центрів відповідальності різних рівнів (центри доходів, затрат, маржинального доходу і прибутку, а також центри надходження і витрачання коштів та центри формування чистого руху коштів).

Принцип ефективності (економічності) внутрішньогосподарського обліку реалізується у двох аспектах: по-перше, він вимагає спрямування обліку на пошук шляхів і резервів підвищення ефективності використання ресурсів підприємства з метою запобігання загостренню кризових загроз та недопущення банкрутства; по-друге, цей принцип означає, що затрати на здійснення внутрішньогосподарського обліку не повинні перевищувати ефект, що забезпечує його застосування як складової інформаційної системи управління.

Відображуючи процеси розвитку підприємства, що характеризуються динамікою задалегідь визначених показників, внутрішньогосподарський облік, має розвинути систему методичних прийомів.

Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, абстрагування, конкретизація) створюють науковий простір для реалізації спеціальних (конкретно-емпіричних) методичних прийомів внутрішньогосподарського обліку. Спеціальні методичні прийоми повинні забезпечувати створення інформаційних моделей розвитку підприємства, здатні виявляти кризові чинники та знаходити шляхи подолання їх впливу.

Побудова внутрішньогосподарського обліку відповідно до вимог формування ринкових механізмів у вітчизняній економіці є необхідною передумовою створення ефективної компоненти внутрішньогосподарського обліку в системі антикризового управління підприємством торгівлі.

Ринкові відносини, що формуються у вітчизняній економіці, з одного боку, ініціюють розподіл облікової системи на зовнішню та внутрішню, а з іншого – обумовлюють необхідність їх інтеграції у єдину інформаційну систему управління. Одночасно саме ринкові процеси сприяють поширенню та підвищенню ролі внутрішньогосподарського обліку в умовах утворення притаманних ринку кризових загроз.

Ґрунтуючись на принципах адаптації до законодавчо врегульованих та регламентованих міжнародними і національними стандартами положень бухгалтерського обліку, внутрішньогосподарський облік створює власну інформаційну базу, яка поряд з бухгалтерською інформацією містить дані додаткових спостережень, планову, нормативну та аналітичну інформацію і дозволяє визначити причини та кількісно оцінити вплив кризових факторів на зміну результативних показників. Такий порядок побудови інформаційної бази внутрішньогосподарського обліку у даному дослідженні обумовлено необхідністю інтегрування інформаційних функцій управління в єдину систему з метою забезпечення єдиного тлумачення результативних показників внутрішніми і зовнішніми користувачами. Отже, орієнтація внутрішньогосподарського обліку на забезпечення інформаційної підтримки антикризового управління має відповідне цілеспрямованість і обумовлені цим спрямуванням завдання.

Логіка побудови внутрішньогосподарського обліку відповідно до концеп-

птуальних положень гармонізації облікових систем передбачає запровадження наступних етапів:

1. Визначення організаційних засад у внутрішньогосподарському обліку.
2. Формування системи понять та показників бухгалтерського обліку, які будуть використані як базові у внутрішньогосподарському обліку підприємства роздрібної торгівлі: дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартість реалізованих товарів, інші операційні доходи і витрати, операційний прибуток, чистий прибуток, надходження, витрачання та чистий рух коштів, активи, власний капітал, зобов'язання, тощо.
3. Формування системи понять та показників, які не співпадають з визначеннями і показниками бухгалтерського обліку або виходять за його межі: затрати, маржинальний дохід, тощо.
4. Обґрунтування додаткових класифікаційних ознак щодо ідентифікації об'єкту управління, які не використовуються у бухгалтерському (фінансовому) обліку (центр відповідальності).
5. Розробка робочого плану рахунків та системи облікових номенклатур і кодування інформації внутрішньогосподарського обліку господарських операцій.

6. Побудова структури модульної обробки даних внутрішньогосподарського обліку в умовах застосування електронних інформаційних технологій.

Відповідно до визначеного вище принципу інтеграції для підприємств роздрібної торгівлі запропоновано організацію внутрішньогосподарського обліку, побудовану на основі деталізації бухгалтерської інформації за центрами відповідальності, яка передбачає залучення додаткових даних для оцінки кризових ризиків, що супроводжують операційну, інвестиційну та фінансову діяльність.

Інформаційне забезпечення внутрішньогосподарського обліку передбачає створення системи облікових показників та алгоритмів їх перетворення в аналітичні дані з метою оцінки і локалізації внутрішніх кризових загроз за центрами відповідальності. Формування системи визначень та показників доцільно розпочати з аналізу документів, що регламентують бухгалтерський (фінансовий) облік в Україні, та визначення необхідних положень і показників, якими доцільно їх доповнити, створюючи інформаційну базу внутрішньогосподарського обліку.

Технологічно внутрішньогосподарський облік, так само як і бухгалтерський облік, поділяється на первинний, поточний та підсумковий етапи, які можна розглядати як три рівня доказовості прийняття управлінських рішень.

Треба зауважити, що формування фінансової звітності підприємства здійснюється шляхом узагальнення даних первинного та поточного бухгалтерського обліку у балансі, звіті про фінансові результати, звіті про рух грошових коштів та звіті про власний капітал. Внутрішньогосподарський облік, створюючи власні джерела інформації, використовує також дані бухгалтерського обліку, як звітні, так і поточні та первинні.

Приймаючи рішення стосовно формування системи визначень та показників бухгалтерського (фінансового) обліку, які будуть використані як базові

у внутрішньогосподарському обліку, необхідно сформулювати принципові положення відбору інформації, виходячи з потреб антикризового управління.

Грунтовні методики оцінки фінансових ризиків на рівні підприємства передбачають використання інформації, що міститься переважно в балансі, звіті про фінансові результати та звіті про рух грошових коштів, – саме за даними цих звітів оцінюються ризики втрати платоспроможності, фінансової стійкості, банкрутства, ризики зниження рентабельності та уповільнення оборотності активів і капіталу, ризик зниження ефективності грошового потоку.

Ефективне антикризове управління ґрунтується на використанні інформації стосовно причин зміни показників фінансових звітів, які призвели до утворення кризових ситуацій і усунення яких є шляхом нормалізації фінансового стану підприємства. Виходячи зі сказаного, завданнями внутрішньогосподарського обліку у системі антикризового управління є локалізація кризових чинників, що стали причинами утворення ризикових ситуацій, за місцями їх виникнення – центрами відповідальності, створеними на базі структурних та функціональних підрозділів підприємства.

Так само і базові методики оцінки операційних ризиків передбачають застосування звітів про фінансові результати та про рух грошових коштів. Але, якщо оцінка оперативного ризику втрати достатності та ліквідності грошового потоку на рівні підприємства здійснюється за даними звіту про рух грошових коштів і не потребує залучення додаткової інформації, то для визначення операційного ризику зменшення (втрати) операційного або чистого прибутку підприємства роздрібної торгівлі необхідно створити додаткову базу даних, здійснивши поглиблену класифікацію затрат за ознакою їх залежності від обсягу реалізації товарів, виходячи зі специфіки діяльності кожного підприємства. Тільки після додаткової класифікації затрат можна оцінити ризики втрати чистого прибутку за методиками “СVP” або операційного важеля. Важливим для оцінки ризиків дебіторської та кредиторської заборгованості є поглиблена класифікація розрахунків за показниками якості і ступенем ризику втрати доходу за кожною класифікаційною групою дебіторської заборгованості та ступенем ризику втрати чистого прибутку за розрахунками з кредиторами. Подальша деталізація інформації в системі внутрішньогосподарського обліку передбачає її розподіл за центрами відповідальності.

Висновки. Підсумовуючи сказане, можна визначити основну вимогу до формування інформаційної бази внутрішньогосподарського обліку: ґрунтуючись на даних фінансових звітів, внутрішньогосподарський облік залучає дані поточного та первинного бухгалтерського (фінансового) обліку нарівні з власною, притаманною тільки йому інформацією, деталізованою відповідно до потреб антикризового управління за створеними на базі структурних та функціональних підрозділів підприємства центрами відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством. Навч. Посіб. – 2 вид., випр. і доп. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. - 501 с.
2. Скібіцький О.М. Антикризовий менеджмент: Навч. Посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009 – 568 с.

3. Добровольский Е., Карабанов Б., Боровков П., Глухов Е., Бреслав Е. Бюджетирование: шаг за шагом. СПб: Питер, 2009. – 448 с.

4. Корецький М.Х., Дацій Н.В., Пельтек Л.В. Управлінський облік: Навч. посібник. 2-ге вид.– К.: Центр учбової літератури, 2007. – 296 с.

5. Партін Г.О., Загородній А.Г. Управлінський облік: Підручник.– К.: Знання, 2006.–236 с.

6. Управлінський облік. Л.В. Нападовська, О.А. Бакурова, В.М. Горностаєва, О.І. Мазіна, О.А. Мошковська. / За заг. ред. Л.В. Нападовської. - К. : КНТЕУ, 2006. - 346 с.

7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Прийнятий 16.07.1999р. зі змінами і доповненнями //Відомості Верховної Ради України. – 1999. -№40.

8. Положення стандарт (бухгалтерського) обліку - 10 “Дебіторська заборгованість”, затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 8. 10.1999 №237, зі змінами і доповненнями.

Рецензент – д.е.н., професор Денисюк О.М.